

**Z inicjatywy
Ośrodka Informacyjno- Prawnego
Fundacji SYNAPSIS
opracowała Maria Jankowska
Sfinansowano z dotacji od Fundacji im. S. Batorego**

REPREZENTACJA PRAWNA OSOBY Z AUTYZMEM LUB UPOŚLEDZENIEM UMYSŁOWYM UBEZWŁASNOWOLIENIE CAŁKOWITE I CZĘŚCIOWE W ŚWIETLE POLSKIEGO PRAWA CYWILNEGO

I. . WSTĘP

Dziecko do osiemnastego roku życia pozostaje z mocy prawa pod władzą rodzicielską. Rodzice sprawują nad nim opiekę i występują w jego imieniu.

Po osiągnięciu pełnoletności człowiek zyskuje zgodnie z polskim prawem cywilnym zdolność do samodzielnego kierowania swoim losem. Rodzice tracą wtedy możliwość reprezentowania swoich dzieci przed sądami, organami administracji, urzędami i w stosunkach z innymi osobami.

Jeżeli pełnoletnie osoby mają trudności w pełnym zrozumieniu i poprowadzeniu swoich spraw, albo trudności w jednoznacznym zakomunikowaniu swojej woli ich sytuacja staje się trudna - same nie mogą prowadzić swoich spraw, a rodzice nie mogą ich zastąpić.

Postępowanie alimentacyjne, spadkowe, rentowe, załatwianie spraw w pomocy społecznej, urzędzie gminy i powiatu, PFRON, przed sądem lub notariuszem a wreszcie wyrażenie lub odmówienie zgody na leczenie szpitalne czy zabieg leczniczy - wszystkie te sytuacje wymagają, by osoba pełnoletnia była albo zdolna do samodzielnego, w pełni świadomego działania albo była prawidłowo reprezentowana.

Ochronie interesów osób, które mimo ukończenia 18 lat nie są w stanie kierować swoim postępowaniem i prowadzić swoich spraw służy szczególna konstrukcja prawna: ubezwłasnowolnienie częściowe lub całkowite.

Decyzja o ubezwłasnowolnieniu swojego dziecka, lub rezygnacji z tego kroku nie jest łatwa – niezależnie jednak od tego, co rodzice postanowią – nie należy z nią zwlekać.

Większość sytuacji, w których niezbędna jest możliwość reprezentowania pełnoletniej osoby niepełnosprawnej przez jej bliskich występuje niespodziewanie. Postępowanie w sprawach o ubezwłasnowolnienie i ustanowienie opieki trwa zaś około roku, brak właściwej reprezentacji osoby niepełnosprawnej może więc ją narazić na poważne problemy.

Niniejsze opracowanie ma na celu przekazanie podstawowych informacji o ubezwłasnowolnieniu, jego rodzajach i skutkach, jakie za sobą pociąga.

Szczegółowe omówienie problemu ubezwłasnowolnienia, postępowania przed sądami oraz wzory wniosków do sądu można otrzymać w siedzibie Fundacji SYNAPSIS w Warszawie, przy ul. Ondraszka 3, osobiście a także pocztą lub pocztą elektroniczną.

Zdolność do tego, aby za pomocą czynności prawnych nabywać prawa i zaciągać zobowiązania nazywana jest w polskim prawie cywilnym **zdolnością do czynności prawnych**. Według prawa polskiego człowiek może :

mieć pełną zdolność do czynności prawnych

mieć ograniczoną zdolność do czynności prawnych

nie mieć zdolności do czynności prawnych.

Pełną zdolność do czynności prawnych mają osoby pełnoletnie. Mogą one samodzielnie zawierać umowy, występować przed sądami i organami administracji, podejmować wszelkie decyzje z zakresu prawa rodzinnego /poza zawarciem małżeństwa przez mężczyznę do ukończenia 21 roku życia/ a zarazem ponosić pełną odpowiedzialność za skutki swojego działania.

Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają małoletni (osoby niepełnoletnie), którzy ukończyli lat trzynastę i osoby ubezwłasnowolnione częściowo /art.15 kodeksu cywilnego/.

Nie mają zdolności do czynności prawnych małoletni, którzy nie ukończyli lat trzynastu oraz osoby ubezwłasnowolnione całkowicie /art. 12 kodeksu cywilnego/.

II. UBEZWŁASNOWOLNIENIE CAŁKOWITE

Ubezwłasnowolniona całkowicie może być osoba, która wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, **nie jest w stanie kierować swym postępowaniem**.

W kodeksie cywilnym nie wymieniono autyzmu jako przyczyny nieważności oświadczenia woli lub podstawy do ubezwłasnowolnienia, należy jednak przyjąć, że autyzm mieści się w szerokiej kategorii zaburzeń czynności psychicznych.

Dla pełnoletniej, ubezwłasnowolnionej całkowicie osoby ustanawia się **opiekuna**. /art. 13 kodeksu cywilnego/ - do uzyskania pełnoletności jej opiekunami z mocy prawa są rodzice.

Ubezwłasnowolnienie całkowite można orzec wobec osoby, która ukończyła 13 lat, nie ma jednak przeszkód, by wystąpić o ubezwłasnowolnienie całkowite młodego człowieka dopiero wtedy, gdy staje się pełnoletni, lub później. Nie należy jednak zapominać o tym, że postępowanie sądowe w tych sprawach trwa wiele miesięcy.

Zasadą jest, że czynność prawna dokonana przez osobę ubezwłasnowolnioną całkowicie jest nieważna /art. 14 kodeksu cywilnego/.

Jednak, gdy osoba ubezwłasnowolniona całkowicie zawarła umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, umowa taka staje się ważna z chwilą jej wykonania, chyba, że pociąga za sobą rażące pokrzywdzenie osoby ubezwłasnowolnionej /art. 14 kodeksu cywilnego/.

W imieniu osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie czynności prawne dokonuje jej opiekun.

Są jednak czynności, których także opiekun nie ma prawa samodzielnie wykonać. **We wszystkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku ubezwłasnowolnionego opiekun powinien uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego** /art. 156 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/.

Dla lepszego zrozumienia kto i w jakim wypadku ma prawo wykonywania ważnych w świetle przepisów czynności prawnych warto pamiętać, że kodeks cywilny traktuje na równi osoby ubezwłasnowolnione całkowicie i dzieci, które nie ukończyły 13 lat.

O ubezwłasnowolnieniu całkowitym i częściowym orzeka sąd okręgowy (dawny wojewódzki) w trzyosobowym składzie sędziów zawodowych - bez udziału ławników.

Ubezwłasnowolnienie całkowite może być uchylone, jeżeli ustaną przyczyny, dla których je orzeczono **lub zamienione na częściowe** w razie poprawy stanu psychicznego ubezwłasnowolnionego /art. 559 kodeksu postępowania cywilnego/.

W praktyce uchylenie ubezwłasnowolnienia całkowitego lub zamiana na częściowe w stosunku do osób z zaburzeniami rozwoju lub upośledzeniem umysłowym od dzieciństwa zdarza się bardzo rzadko.

Opiekę ustanawia sąd opiekuńczy - sąd rejonowy dla miejsca zamieszkania osoby ubezwłasnowolnionej /art. 145 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zw. z art. 568 § 1 i 569 kodeksu postępowania cywilnego/. Sąd opiekuńczy powołuje opiekuna po zakończonym przed sądem okręgowym postępowaniu o ubezwłasnowolnienie.

Do opieki nad osobą ubezwłasnowolnioną całkowicie mają zastosowanie przepisy o opiece nad małoletnim /art. 175 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/ tzn. dzieckiem, które nie ukończyło 18 lat.

Opiekunem ubezwłasnowolnionego całkowicie powinien być ustanowiony jego ojciec lub matka, albo oboje / art. 176 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/.

Podkreślić należy, że jeżeli ubezwłasnowolniony pozostaje w związku małżeńskim, małżonek uzyskuje pierwszeństwo w sprawowaniu opieki nawet przed rodzicami.

Jeżeli żadne z rodziców nie może sprawować funkcji opiekuna - powinna nim być osoba wskazana przez ojca lub matkę, jeżeli nie byli pozbawieni praw rodzicielskich, a w dalszej kolejności osoba spośród krewnych lub innych osób bliskich ubezwłasnowolnionemu.

Sprawowanie opieki nad osobą ubezwłasnowolnioną to nie tylko szereg obowiązków faktycznych i formalnych, które będą omówione niżej, ale przede wszystkim możliwość obrony interesów osoby pozostającej pod opieką. To możliwość walki o jej prawa, protestowania w jej imieniu, gdy dzieje się jej krzywda.

Osoba mająca zostać opiekunem musi spełniać szereg wymogów. **Nie może być ustanowiony opiekunem:**

ten, kto nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych, tzn. nie jest pełnoletni, lub sam jest ubezwłasnowolniony,

ten, kto został pozbawiony praw publicznych albo praw rodzicielskich albo praw opiekuńczych .

ten, w stosunku do kogo zachodzi prawdopodobieństwo, że nie wywiąże się należycie z obowiązków opiekuna /art. 148 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/.

Każdy, kogo sąd opiekuńczy ustanowi opiekunem, zobowiązany jest opiekę objąć. Z ważnych powodów sąd opiekuńczy może zwolnić z tego obowiązku. Jeżeli opiekun nie może sprawować opieki przez jakiś czas np. z powodu choroby czy wyjazdu, lub w jakiejś sprawie np. z powodu konfliktu interesów, który zostanie omówiony niżej - sąd opiekuńczy może ustanowić kuratora, który w tym zakresie zastąpi opiekuna w obowiązkach /art. 157 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/.

Opiekun sprawuje pieczę nad osobą i majątkiem ubezwłasnowolnionego, podlega przy tym nadzorowi sądu opiekuńczego /art. 155 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/.

Tak, jak sytuacja prawna ubezwłasnowolnionego całkowicie podobna jest do sytuacji dziecka, które nie ukończyło 13 lat, tak sprawowanie opieki nad ubezwłasnowolnionym uregulowane jest w przepisach analogicznie do sprawowania władzy rodzicielskiej. Różnice polegają na większym nadzorze sądu opiekuńczego i konieczności spełnienia szeregu dodatkowych obowiązków.

Tak, jak wspomniano wyżej, **opiekun powinien uzyskiwać pozwolenie sądu opiekuńczego we wszystkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku ubezwłasnowolnionego.** W tym celu zwraca się z wnioskiem do sądu opiekuńczego.

Sąd wydaje postanowienie, które staje się skuteczne z chwilą uprawomocnienia się. Kodeks nie wymienia spraw, w których istnieje obowiązek uzyskania pozwolenia sądu, określa je jako ważniejsze.

Opiekun nie może reprezentować ubezwłasnowolnionego w następujących wypadkach:

przy czynnościach prawnych pomiędzy ubezwłasnowolnionym a inną osobą pozostającą pod opieką tego opiekuna,

przy czynnościach prawnych między ubezwłasnowolnionym a opiekunem albo jego małżonkiem, dziećmi, wnukami, prawnukami, rodzicami, dziadkami i rodzeństwem, chyba, że czynność prawna polega na uzyskaniu przez osobę pozostającą pod opieką bezpłatnej korzyści majątkowej / art. 159 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/.

Jest to bardzo istotne unormowanie mające na celu wyeliminowanie sytuacji, gdy między opiekunem, albo jego bliskimi czy osobą pozostającą pod jego opieką a osobą ubezwłasnowolnioną zachodzi sprzeczność interesów i działanie opiekuna mogłoby mieć inne cele niż wyłącznie dobro ubezwłasnowolnionego.

We wszystkich tych wypadkach **sąd opiekuńczy wyznaczy kuratora do reprezentowania interesów osoby ubezwłasnowolnionej w tej konkretnej sprawie.**

Opiekun sprawuje opiekę bezpłatnie. Jeżeli z opieką związany jest zarząd majątkiem wymagający znacznego nakładu pracy, sąd opiekuńczy może na żądanie opiekuna przyznać mu stosowne wynagrodzenie okresowe, lub wynagrodzenie jednorazowe w dniu ustania opieki lub zwolnienia od niej /art.162 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/.

Opiekun może żądać od pozostającego pod opieką zwrotu nakładów i wydatków związanych ze sprawowaniem opieki. Do roszczeń z tego tytułu stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu /art. 163 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/.

Sąd opiekuńczy nadzoruje sprawowanie opieki, zaznajamiając się na bieżąco z działalnością opiekuna, udziela opiekunowi wskazówek i poleceń.

Sąd opiekuńczy może żądać od opiekuna wyjaśnień we wszystkich sprawach należących do zakresu opieki oraz przedstawiania dokumentów związanych z jej sprawowaniem / art. 165 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/.

Nadzór sądu nad sprawowaniem opieki ma na celu wyłącznie ochronę osoby ubezwłasnowolnionej.

Opiekun może zostać zwolniony przez sąd opiekuńczy z opieki na własne żądanie z ważnych powodów. Sąd opiekuńczy zwolni opiekuna, jeżeli:

- z powodu przeszkód faktycznych lub prawnych jest niezdolny do sprawowania opieki
- dopuszcza się czynów lub zaniedbań, które naruszają dobro pozostającego pod opieką ubezwłasnowolnionego

Jeżeli sąd opiekuńczy nie postanowi inaczej, opiekun obowiązany jest prowadzić nadal pilne sprawy związane z opieką aż do czasu jej objęcia przez nowego opiekuna. /art. 169 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/.

Opieka nad ubezwłasnowolnionym całkowicie ustaje z mocy prawa w razie uchylenia ubezwłasnowolnienia lub zmiany ubezwłasnowolnienia całkowitego na częściowe /art. 177 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/ oraz w razie śmierci opiekuna lub ubezwłasnowolnionego.

III. UBEZWŁASNOWOLNIENIE CZĘŚCIOWE

Zgodnie z art. 16 kodeksu cywilnego **osoba pełnoletnia może być ubezwłasnowolniona częściowo** z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, jeżeli **stan tej osoby nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw. Dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo ustanawia się kuratelę.**

Problem ważności czynności prawnych osób ubezwłasnowolnionych częściowo jest dość skomplikowany.

Dla lepszego zrozumienia tego zagadnienia należy pamiętać, że prawo cywilne traktuje na równi osoby ubezwłasnowolnione częściowo i młodzież, która nie jest jeszcze pełnoletnia, ale ukończyła już 13 lat. **Zasadą jest, że osoba o ograniczonej zdolności dokonuje czynności prawnych sama, ale do ich ważności potrzebna jest zgoda jej przedstawiciela ustawowego.** W wypadku osoby, która nie jest pełnoletnia jest to jedno z rodziców lub opiekun prawny ich zastępujący. W wypadku osoby ubezwłasnowolnionej częściowo jest to kurator.

Zgodnie z art. 17 kodeksu cywilnego z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych **do ważności czynności prawnej, przez którą osoba ubezwłasnowolniona częściowo zaciąga zobowiązanie albo rozporządza swoim prawem, potrzebna jest zgoda jej przedstawiciela ustawowego.**

Wyjaśnienia znaczenia tego przepisu zawierać będą pewne uproszczenia z prawnego punktu widzenia. Celem tego opracowania nie są bowiem rozważania teoretyczne, ale praktyczne informacje pozwalające podejmować świadome i słuszne decyzje ludziom odpowiedzialnym za losy osób z autyzmem lub upośledzeniem umysłowym.

Czynnością prawną w której osoba rozporządza swoim prawem jest taka czynność prawna, której celem i bezpośrednim skutkiem jest przeniesienie, obciążenie albo zniesienie prawa majątkowego.

Czynnością prawną, w której osoba zaciąga zobowiązanie jest czynność, poprzez którą osoba ta zobowiązuje się względem innej osoby do jakiegoś świadczenia.

Konieczność wyrażenia zgody przez kuratora odnosi się zatem, ogólnie rzecz ujmując do takich czynności prawnych osoby ubezwłasnowolnionej częściowo, wskutek których zwiększają się jej zobowiązania lub zmniejszają prawa. Nie chodzi tu o czynności, które krzywdzą ubezwłasnowolnionego, ale o takie, przy których potencjalnie mógłby zostać skrzywdzony.

Jeżeli osoba ubezwłasnowolniona częściowo dokonała sama jednostronnej czynności prawnej, do której potrzebna jest zgoda kuratora - czynność ta jest nieważna /art. 19 kodeksu cywilnego/. Jednostronna czynność prawna, to taka czynność, w której wystarcza działanie jednej osoby. Takimi czynnościami są między innymi: przyjęcie albo odrzucenie spadku, porzucenie rzeczy, zrzeczenie się prawa np. odszkodowania lub własności domu, wypowiedzenie umowy np. umowy najmu mieszkania czy umowy ubezpieczenia.

Jeżeli osoba ubezwłasnowolniona częściowo zawarła umowę z inną osobą bez wymaganej zgody kuratora wtedy ważność tej umowy zależy od jej potwierdzenia przez kuratora. Jeżeli kurator potwierdzi umowę, jest ona ważna od momentu zawarcia przez osobę ubezwłasnowolnioną częściowo, a nie od momentu potwierdzenia przez kuratora.

Tak samo, jak opiekun osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie tak i kurator osoby ubezwłasnowolnionej częściowo powinien jednak uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszystkich ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku ubezwłasnowolnionego, np. kupna i sprzedaży mieszkania lub rzeczy o bardzo dużej wartości.

Od zasady, że osoba ubezwłasnowolniona częściowo dokonuje czynności prawnych sama, ale do ich ważności potrzebna jest zgoda kuratora jest wiele wyjątków.

Osoba ubezwłasnowolniona może samodzielnie, bez zgody przedstawiciela ustawowego dokonywać szeregu czynności. Ubezwłasnowolniony częściowo może:

dokonywać czynności prawnych, które nie powodują po jego stronie powstania zobowiązania ani rozporządzenia istniejącym prawem majątkowym - należą do nich np. czynności, skutkiem których i to zamierzonym skutkiem jest nieodpłatne przysporzenie korzyści majątkowych osobie ubezwłasnowolnionej. Taką czynnością prawną jest np. przyjęcie darowizny. Innym rodzajem czynności, które nie są rozporządzające, ani zobowiązujące są czynności o charakterze osobistym np. dotyczące zgody na podjęcie leczenia.

zawierać umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych sprawach życia codziennego /art. 20 kodeksu cywilnego/.

nawiązać stosunek pracy oraz dokonywać czynności prawnych, które dotyczą tego stosunku. Jednakże, gdy stosunek pracy sprzeciwia się dobru tej osoby, kurator za zezwoleniem sądu opiekuńczego może stosunek pracy rozwiązać / art. 22 § 3 kodeksu pracy/.

rozporządzać swoim zarobkiem, chyba że sąd opiekuńczy z ważnych powodów postanowi inaczej / art. 21 kodeksu cywilnego/.

Kurator osoby ubezwłasnowolnionej częściowo pełni podobną rolę, jak omawiany wcześniej szczegółowo opiekun osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie. Do ustanowienia, sprawowania i ustania kurateli osoby ubezwłasnowolnionej częściowo stosuje się odpowiednio przepisy o ustanowieniu, sprawowaniu i ustaniu opieki. **Jest jednak szereg różnic między opieką a kuratelą.** Oto najistotniejsze z nich:

Problem wynagrodzenia .

Na życzenie kuratora sąd opiekuńczy przyznaje kuratorowi stosowne wynagrodzenie. Wynagrodzenie pokrywane jest z majątku osoby ubezwłasnowolnionej, a jeżeli osoba ta nie ma majątku, ze Skarbu Państwa. Wynagrodzenia nie przyznaje się, jeżeli nakład pracy kuratora jest nieznaczny, a sprawowanie kurateli czyni zadość zasadom współżycia społecznego / art. 179 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/. Za czyniące zadość zasadom współżycia społecznego uważa się w praktyce sprawowanie kurateli przez członków najbliższej rodziny ubezwłasnowolnionego.

Problem reprezentowania i zarządu majątkiem.

Zgodnie z art. 181 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego **kurator osoby ubezwłasnowolnionej częściowo jest powołany do jej reprezentowania i zarządu jej majątkiem tylko wtedy, gdy sąd opiekuńczy tak postanowi.**

W wypadku, gdy członek rodziny zostaje ustanowiony kuratorem, a ma poczucie, że jego stała pomoc jest konieczna powinien wnioskować o umieszczenie tego zapisu w postanowieniu. Brak zapisu o reprezentowaniu osoby ubezwłasnowolnionej częściowo i zarządu jej majątkiem przez kuratora nie odbiera mu prawa do potwierdzania czynności prawnych polegających na rozporządzeniu swoim prawem lub zaciągnięciu zobowiązania omówionych wcześniej oraz reprezentowania ubezwłasnowolnionego w każdym postępowaniu dotyczącym tych spraw, może jednak w praktyce przysporzyć szeregu problemów.

Zakres praw i obowiązków kuratora w stosunku do osoby ubezwłasnowolnionej.

Osoba ubezwłasnowolniona częściowo ma, jak to wynika z poprzedniego rozdziału, dużo większą swobodę samodzielnego działania, niż osoba ubezwłasnowolniona całkowicie. Istnieje szereg dziedzin, w których występuje jak osoba mająca pełną zdolność do czynności prawnych. Kurator w tych wypadkach nie ma prawa ani obowiązku ingerować. Szereg umów osoba ubezwłasnowolniona częściowo może zawierać sama i są one ważne, choćby przynosiły tej osobie szkodę.

Problemy; czy kurator ma prawo w konkretnej sprawie reprezentować osobę ubezwłasnowolnioną częściowo, czy osoba ta działała bez świadomości znaczenia swej decyzji, czy dana czynność prawna była jeszcze drobną czynnością dnia codziennego, w której osoba ubezwłasnowolniona działała samodzielnie, czy też była to już czynność wymagająca potwierdzenia przez kuratora - to wszystko zagadnienia podlegające ocenie sądu. Orzecznictwo nie zawsze zgodne jest z intuicyjnym rozumieniem tych problemów przez osoby nie będące prawnikami.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania trzeba przyjąć, że odpowiedzialność za pomyślne prowadzenie spraw osoby ubezwłasnowolnionej częściowo jest podzielona między tę osobę i kuratora.

IV. SZCZEGÓLNA SYTUACJA PRAWNA OSOBY UBEZWŁASNOWOLNIONEJ W ŚWIETLE WYBRANYCH PRZEPISÓW

Nie w każdej dziedzinie i nie wszystkie czynności prawne mogą być dokonane w imieniu osoby ubezwłasnowolnionej przez jej przedstawiciela ustawowego. Wskutek ubezwłasnowolnienia człowiek traci całkowicie niektóre prawa, a inne mogą ulec ograniczeniu. Przepisy prawa dają też osobie ubezwłasnowolnionej szczególne prawa mające na celu ochronę tej osoby.

Utrata niektórych praw i ich ograniczenia wynikają z wielu aktów prawnych. Poniżej omówiono szereg najistotniejszych problemów, ale ich lista nie jest pełna.

Osoba ubezwłasnowolniona całkowicie nie może zawrzeć małżeństwa /art. 11 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/.

Wyjaśnić tu należy, że zgodnie z art. 12 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie może zawrzeć małżeństwa osoba dotknięta chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym. Jeżeli jednak stan zdrowia lub umysłu takiej osoby nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa i jeżeli osoba ta nie została ubezwłasnowolniona całkowicie, sąd może jej zezwolić na zawarcie małżeństwa. Tak więc upośledzenie umysłowe i choroba psychiczna jest w każdym przypadku przeszkodą do zawarcia małżeństwa, ale ubezwłasnowolnienie całkowite zupełnie to uniemożliwia.

Kodeks zawiera bardzo ogólne sformułowania i nie wymienia autyzmu jako przeszkody do zawarcia małżeństwa. Należy jednak przyjąć, że w stosunku do osób dotkniętych

autyzmem jako całościowym zaburzeniem rozwoju mają zastosowanie te same przepisy, które dotyczą upośledzenia umysłowego i choroby psychicznej.

Osoba ubezwłasnowolniona częściowo (lub osoba z upośledzeniem umysłowym i innymi zaburzeniami, wobec której nie orzeczono ubezwłasnowolnienia) może starać się o zgodę sądu na zawarcie małżeństwa.

Z wnioskiem o zezwolenie na zawarcie małżeństwa zwraca się sam ubezwłasnowolniony częściowo. Przed wydaniem postanowienia w tej sprawie sąd wysłucha osobę ubezwłasnowolnioną, osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte, osoby bliskie przyszłych małżonków oraz zasięgnie opinii biegłego lekarza /art. 561 kodeksu postępowania cywilnego/.

Mężczyzna ubezwłasnowolniony całkowicie nie może uznać dziecka. Mężczyzna ubezwłasnowolniony częściowo może uznać dziecko, ale potrzebna jest na to zgoda jego kuratora.

Natomiast ani opiekun, ani kurator nie może uznać dziecka w imieniu osoby ubezwłasnowolnionej /art. 73 i 74 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego/.

Osoba ubezwłasnowolniona całkowicie lub częściowo nie może być ustanowiona opiekunem ani kuratorem, nie może być wykonawcą testamentu.

Osobie ubezwłasnowolnionej całkowicie lub częściowo nie przysługuje czynne ani bierne prawo wyborcze /art. 62 i 99 konstytucji/.

Osoba ubezwłasnowolniona całkowicie lub częściowo nie może być członkiem stowarzyszenia / art. 3 ustawy o stowarzyszeniach/.

Członkiem spółdzielni mieszkaniowej osoba ubezwłasnowolniona częściowo lub całkowicie może zostać wtedy, gdy przewiduje to statut spółdzielni.

Najczęściej statuty spółdzielni stanowią, że osoba nie mająca pełnej zdolności do czynności prawnych może zostać członkiem spółdzielni, jeżeli uzyskanie członkostwa następuje w drodze dziedziczenia, darowizny lub zamiany. Statuty wielu spółdzielni przewidują jednak inne zasady. Planując więc przekazanie w przyszłości mieszkania spółdzielczego osobie ubezwłasnowolnionej warto sprawdzić statut spółdzielni mieszkaniowej, w które się ono znajduje.

Do osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie mają zastosowanie ogólne przepisy prawa cywilnego, zgodnie z którymi człowiek, który znajduje się w stanie wyłączającym świadome lub swobodne podjęcie decyzji i wyrażenie woli, nie jest odpowiedzialny za szkodę majątkową wyrządzoną w tym stanie /art. 425 kodeksu cywilnego/.

W wypadku osób ubezwłasnowolnionych częściowo sąd ocenia, czy znajdowały się w stanie zwalniającym z odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę.

Do naprawienia szkody zobowiązany jest ten, kto sprawuje stałą opiekę nad osobą zwolnioną z odpowiedzialności za wyrządzoną przez siebie szkodę /art. 427 kodeksu cywilnego/. Obowiązek naprawienia szkody spoczywa na rodzicach gdy niepełnosprawne dziecko nie jest jeszcze pełnoletnie, opiekunach osób ubezwłasnowolnionych, jak i faktycznych opiekunach niepełnosprawnych osób, które nie zostały ubezwłasnowolnione.

Jeżeli osoba niepełnosprawna przebywa w szkole, ośrodku, szpitalu lub domu pomocy społecznej odpowiedzialność za wyrządzone przez nią szkody przejmuje osoba lub instytucja sprawująca nad nią opiekę.

Można zwolnić się z obowiązku naprawienia szkody udowadniając, że opieka była sprawowana należycie, albo że szkoda powstałaby także przy starannym wykonywaniu nadzoru.

W wypadku jeśli opiekun zwolni się z obowiązku naprawienia szkody lub jest niewypłacalny osoba, która poniosła szkodę może żądać całkowitego albo częściowego naprawienia szkody od samego sprawcy, jeżeli z okoliczności, wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego. Taka sytuacja mogłaby mieć miejsce, gdyby zamożna osoba niepełnosprawna wyrządziła krzywdę osobie bardzo ubogiej.

V. PODSUMOWANIE ROZWAŻAŃ O RODZAJACH UBEZWŁASNOWOLNIENIA

Różnice w stopniu ograniczenia swobody samodzielnego działania osób ubezwłasnowolnionych całkowicie i częściowo a także w zakresie sprawowania opieki i kurateli, obowiązkami opiekuna i kuratora oraz ich odpowiedzialnością za losy osób ubezwłasnowolnionych są, jak się wydaje, najważniejsze przy rozważaniu, jaki rodzaj ubezwłasnowolnienia byłby odpowiedni dla naszych bliskich.

Ubezwłasnowolnienie częściowe daje osobie niepełnosprawnej dużo większą swobodę działania, ale też zapewnia jej dużo mniejszą ochronę.

Warto zastanowić się, jaki jest realnie krąg spraw, w których młody człowiek się obraca i czy rzeczywiście ubezwłasnowolnienie całkowite w czymś go ograniczy. W wypadku osób z autyzmem samodzielność, do której są przygotowywani i z której są dumni często nie przekracza bowiem swobody działania przewidzianej dla osób ubezwłasnowolnionych całkowicie.

Decyzja rodziców w tej sprawie zależy od stanu zdrowia dziecka i jego faktycznych umiejętności radzenia sobie w życiu, gdzie spotka nie tylko dobrych i życzliwych mu ludzi.

Należy jednak wiedzieć, że wpływ osób występujących o ubezwłasnowolnienie swoich najbliższych na orzeczenie stopnia ubezwłasnowolnienia jest ograniczony, gdyż sąd nie jest związany w tym zakresie żądaniem wniosku. Oznacza to, **że niezależnie od tego, o jaki stopień ubezwłasnowolnienia występują osoby składające wniosek - sąd orzeka o ubezwłasnowolnieniu całkowitym lub częściowym według własnego zdania w oparciu przede wszystkim o opinię biegłego psychiatry.**

Z praktyki sądowej wynika, że w wypadku osób z upośledzeniem umysłowym, autyzmem i innymi całościowymi zaburzeniami rozwoju sądy orzekają w przytłaczającej większości o ubezwłasnowolnieniu całkowitym.

Osobom występującym o ubezwłasnowolnienie częściowe swoich bliskich przysługuje prawo odwołania od niezgodnego z ich intencjami postanowienia sądu pierwszej instancji, powinny jednak liczyć się z tym, że sąd odwoławczy utrzyma w mocy postanowienie o całkowitym ubezwłasnowolnieniu ich bliskich.

Przypomnieć należy, że osoby zainteresowane bardziej szczegółowymi informacjami na temat ubezwłasnowolnienia oraz postępowania przed sądami mogą uzyskać obszerne materiały w Fundacji SYNAPSIS.